

Først og fremmest er dagbogen dog en kilde til studiet af Zahle selv. Ved sin omtale af dagens store og små begivenheder mærker man en engageret, temperamentsfuld og selvbevidst person. Forståelse for andres motiver til at handle anderledes syntes ikke at have været Zahles stærke side. Fuld af foragt taler han om egen nytte, gårdmandshovmod og agrarfedteri hos sine modstandere i Venstre og om politiske skrålere på højrefløjen. Hadet til kong Christian X er i den grad løbet af med Zahle, at han ved en senere gennemlæsning har makuleret enkelte afsnit af den indførte tekst. Også omtalen af J. C. Christensen er hård og unuanceret. Selv politisk nærmerestående personer går ikke ram forbi. Under sin omtale af Stauningepisoden (maj 1917) finder Zahle, at Stauning var ved at blive noget opblæst, og at der burde prikkes hul på ham i tide (s. 118).

Et uafklaret spørgsmål bliver, om Zahle i sine erindringer ville have fastholdt sine skarpe meninger? At han i hvert fald ved en enkelt lejlighed har tænkt på muligheden af at bruge dagbogen som støtte hertil, fremgår af en optegnelse fra 1917 (s. 105). I så fald ville han også have haft lejlighed til at gennemtænke perioden på en mere systematisk måde end det foreliggende giver udtryk for. Til gengæld må man sige, at dagbogsoptegnelserne giver os et godt indblik i de tanker og følelser, som fandtes i en af datidens mest fremtrædende politiske figurer.

Udgiveren har forsynet bogen med en glimrende indledning, hvori Zahle portrætteres, og med et nyttigt navneregister.

Torben Hansgaard

MINISTERMØDEPROTOKOL 1916–1918. KIRKEMINISTER TH. POVLSENS REFERATER. *Udgivet af Tage Kaarsted. Universitetsforlaget i Aarhus, 1973, XII + 249 s., kr. 46.*

Da den radikale Zahle-regering i 1916 fandt det nødvendigt at optage »kontrolministrene« J. C. Christensen (V), Chr. Rottbøll (KF) og Th. Stauning (S) i regeringen for herved at sikre den politiske borgfred, opstod der pludseligt et behov for at føre protokol over, hvad der blev aftalt mellem de politiske partier.

Med sin fortid som rigsdagsstenograf faldt det i kirkeminister Th. Povlsens lod at referere ministermøderne. Under selve møderne stenograferede Povlsen de faldne udtalelser for bagefter at indskrive dem i ialt 3 protokoller, der nu befinder sig på RA. Under indskrivningen foretog han en sammenfatning af det sagte, som derpå blev maskinskrevet og udsendt til ministrene.

Det er disse mødereferater, som professor Tage Kaarsted nu fremlægger for offentligheden, let tilgængeligt for den, der ønsker at beskæftige sig mere indgående med periodens historie. I tiden 13. oktober 1916–10. januar 1918 afholdtes ialt 74 ministermøder. Læseren kan altså bruge kronologien som indgang, men et personregister gør det tillige nemt at »springe rundt«.

Referaternes indhold? Da ministermødet er det organ, hvor den samlede regering optræder, drejer møderne sig om ministrenes fremsættelse af lovforslag, som diskuteredes af de øvrige regeringsmedlemmer. Hvis der kunne opnås enighed om sagen, blev forslaget fremmet til det officielle statsråd, i modsat fald blev forslaget lagt på hylden. Afgørende for samarbejdets forløb var, at intet lovforslag søgtes gennemført, hvis blot ét af partierne var imod det. Herudover fremlagdes en del oplysninger bl. a. vedrørende forsyningssituationen, ligesom informationer udveksledes mellem de enkelte ministre.

Med enighed om den politiske linie kunne det undertiden holde hårdt. Således var de Konservative modstandere af sikringsstyrkens indskrænkning, og Rottbøll truede en overgang med at forlade regeringen (s. 182). Imod de flestes forventning gik samarbejdet med J. C. Christensen ganske godt, selv om der også her var episoder, hvor borgfreden var i fare (ss. 196 f., 203 ff. og 215 f.). Den alvorligste situation omkring ministeriet opstod dog i maj 1917, da Stauning deltog i en socialdemokratisk fredskonference i Stockholm. Episoden førte til, at Rottbøll indgav sin demissionsbegæring, og da han alligevel overtaltes til at blive, medførte det sprængningen af det konservative parti.

Ved læsning af mødereferaterne virker det slående, at diskussioner endsige uenighed mellem de radikale ministre indbyrdes ikke forekom på møderne. Dette skyldes utvivlsomt, hvad udgiveren også anfører, at ministeriets inderkreds (Zahle, Brandes, Munch, Rode og Scavenius) ved private sammenkomster fastlagde den politiske kurs, men tillige at man ønskede at optræde samlet over for oppositionens førstemand, J. C. Christensen. Med ham kunne der til gengæld opstå alvorlige kontroverser, og referaterne har gode eksempler på ordvekslinger mellem den »snu ræv« og henholdsvis Munch og Zahle (ss. 147 ff. og 196).

Med udgivelserne af P. Munchs erindringer 1914–18 (1961) og senere Ove Rodes dagbøger (1972) virker en hel del af »Ministermødeprotokol«-bogen velkendt. Medvirkende hertil er, at Munchs erindringsbind bl. a. bygger på disse mødereferater. Alligevel må udgivelsen betegnes som en gevinst for den historiske udforskning af Danmark under den 1. verdenskrig.

Torben Hansgaard

EKKEHARDT ANER/KARL KERSTEN: DIE FUNDE DER ÄLTAREN BRONZEZEIT DES NORDISCHEN KREISES IN DÄNEMARK, SCHLESWIG-HOLSTEIN UND NIEDERSACHSEN. *Band I. Frederiksborg und Kxbenhavn amt. Verlag Nationalmuseum København/Karl Wachholtz Neumünster 1973. 208 s., 175 tavler og 6 kortbilag. Pris 385,25.*

Denne bog er første bind i en planlagt serie på ca. 10 bind, hvis formål er at dokumentere den ældre bronzealder i Danmark, Schlesvig-Holsten og Niedersachsen så fuldstændigt som muligt. Heraf vil de danske fund alene optage 7–8